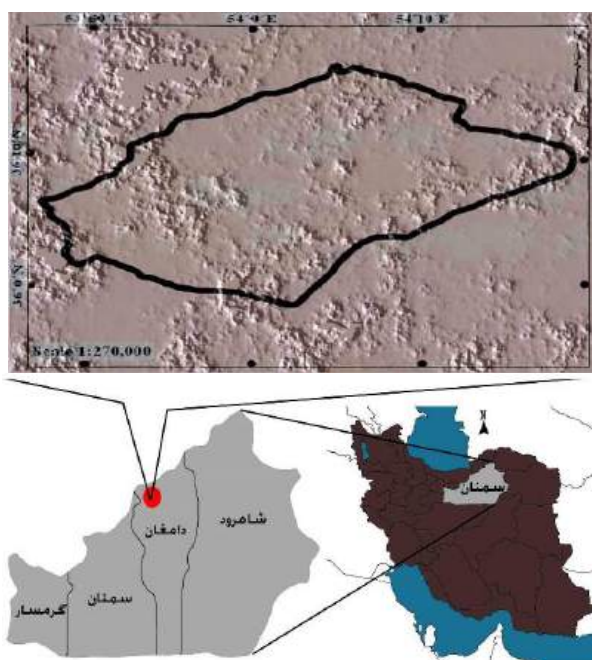

مقدمه

گردیده و نزدیک‌ترین فاصله آن از شهر دامغان ۱۵ کیلومتر است (محیط زیست دامغان، ۱۳۹۲). منطقه مورد نظر که بخشی از حاشیه جنوبی سلسله جبال البرز در ناحیه شمال غربی دامغان را شامل می‌شود که ۷۰ درصد آن کوهستانی و ۳۰ درصد آن دشت است (محیط زیست دامغان، ۱۳۹۲) (شکل ۱).

با توجه به شرایط اقلیمی و آب و هوایی پوشش گیاهی منطقه از تنوع نسبتاً خوبی برخوردار است اگرچه عمده پوشش گیاهی از گیاهان مرتعی می‌باشد لکن در ارتفاعات بالاتر گونه‌های درختی اورس بیش از سایر انواع درختان و درختچه‌ها خودنمایی می‌کند و پوشش عمده را در آن مکان‌ها به وجود می‌آورد (محیط زیست دامغان، ۱۳۹۲).

شکل ۱: منطقه شکار ممنوع سفیدکوه و آرسک استان سمنان

نمونه‌برداری از فروردین ماه ۱۳۹۲ تا اواخر آبان ماه ۱۳۹۲ انجام شد. کار نمونه‌برداری در تمام شرایط آب و هوایی و در تمام ساعات طول روز و شب (از ساعت ۶ صبح تا ۱۲ شب) انجام گرفت. در منطقه ۶ ایستگاه براساس تنوع زیستگاه‌ها انتخاب و نمونه‌برداری آغاز گردید (شکل ۲). نمونه‌ها با استفاده از دست (با رعایت نکات ایمنی) تور دستی و کمند (برای گرفتن سوسمارها)، چوب مارگیری و قلاب (برای گرفتن مارها) صید شده‌اند. پس از مشاهده هر یک از نمونه‌ها، اطلاعات آن‌ها از جمله نام گونه (با استفاده از یک کلیدشناسایی معتبر)، تاریخ مشاهده گونه، ساعت مشاهده، محل ایستگاه، دمای هوا، نوع زیستگاه، اطلاعات ریخت‌شناسی ثبت گردید. پس از جمع‌آوری نمونه‌ها و شناسایی و ثبت آن‌ها، از نمونه‌ها تصاویر تهیه شد. در پایان پس از

کشور ایران به دلیل پیچیدگی جغرافیایی خاص و قرارگیری در محل تلاقی عوامل جانوری شمال آفریقا- جنوب آسیا- آسیای مرکزی و اروپا، یک پل ارتباطی را بین این نواحی تشکیل می‌دهد (Anderson, ۱۹۶۳). قرارگیری موقعیت ایران در مسیر وزش بادهای مرطوب غربی و وجود ارتفاعات بلند، تنوع گیاهی و جانوری را به شدت تحت تأثیر قرار داده است و زیستگاه‌های گوناگون و متعددی را به وجود آورده است. این عوامل موجب پیدایش تنوع قابل توجهی از خزندگان شده است (رستگار پویانی و همکاران، ۱۳۸۶). خزندگان ایران دارای ۲۴۱ گونه شامل: ۱ گونه تمساح، ۱ گونه کرم سوسمار، ۱۴۸ گونه سوسمار، ۷۹ گونه مار و ۱۲ گونه لاک‌پشت می‌باشد. از این بین ۵۵ گونه بومی ایران است. از ۲۴۱ گونه خزنده ایران، ۳ گونه در معرض خطر انقراض، ۴ گونه در معرض خطر و ۱۰ گونه آسیب‌پذیر می‌باشد (Mahroo Safaei, ۲۰۱۵). تعریف و برقراری مناطق حفاظت شده در دسته‌بندی‌های مختلف به نام‌های پارک‌های ملی، مناطق حفاظت شده و مناطق شکار ممنوع یکی از گام‌های مهم و ابتدایی سیاست حفاظت تنوع زیستی است. بنابراین درک ویژگی‌های مختلف از این مناطق مانند تنوع زیستی و ظرفیت‌های زیست محیطی پیش‌زمینه ضروری به منظور استفاده از مدیریت بهتر حفاظتی است. از آنجایی که حفظ تعادل‌های زیستی و پایدار ساختن زیستگاه‌های مناسب جانوری و ایجاد تعادل در اکوسیستم‌ها طبیعتاً موجب تقویت و حمایت شاخص‌های زیست محیطی از جمله حیات وحش می‌گردد لذا بررسی و مطالعه زیست محیطی و شناخت و معرفی این گونه مناطق و تحت حمایت ویژه قرار گرفتن آن گام مؤثری در احیاء ذخیره‌گاه‌های جانوری گردیده و مانع دخالت و دست‌اندازی‌های انسان به این گونه ذخائر با ارزش می‌گردد (Dixon و Sherman, ۱۹۹۰). مطالعات اخیر توان بالقوه و بالفعل منطقه شکار ممنوع سفیدکوه و آرسک در شمال غربی شهر دامغان را ارائه می‌دهد. منطقه مذکور واجد ارزش‌های زیستگاهی خاصی بوده و توانمندی متناسبی جهت احیاء گونه‌های مختلف جانوری را داراست.

مواد و روش‌ها

این منطقه با مساحت ۶۶۶۰۰ هکتار در شمال غربی شهر دامغان در مسیر جاده تهران-مشهد حد فاصل ۲۰ تا ۲۲ جاده دامغان به سمنان و در ضلع شمال این جاده واقع می‌باشد که از شمال به جاده چشمه علی - ساری و از غرب به روستاهای تویه دروار و از شرق به جاده چشمه علی - دامغان ارتباط دارد. این منطقه در $35^{\circ}59'$ تا $36^{\circ}17'$ عرض جغرافیایی و $48^{\circ}53'$ تا $54^{\circ}14'$ طول جغرافیایی واقع

۱۳۷۹) و برای شناسایی سوسماران از کلید شناسایی (رستگار پویانی و همکاران، ۱۳۸۶؛ Anderson، ۱۹۷۴) مورد استفاده قرار گرفت.

اتمام شناسایی و بررسی صفات مریستیک و مورفومتریک تمام نمونه‌ها رهاسازی شدند. برای شناسایی مارها از کلید شناسایی (لطیفی،

شکل ۲: ایستگاه‌های نمونه‌برداری و زیستگاه‌های متنوع در منطقه شکار ممنوع سفید کوه آرسک. الف: روستای تویه دروار، ب: چشمه علی، ج: گیو تنگه، د: سفید کوه، ه: اطراف روستای آهوانو، و: کوه‌های گردکوه و اسپریزان

نتایج

خزنده جمع‌آوری گردید و در مجموع ۱۷ گونه از ۱۳ جنس، شش خانواده و ۲ زیراسته شناسایی شد. فهرستی از گونه‌های جمع‌آوری شده در جدول ۱ ارائه شده است. فراوانی گونه‌های مختلف خزندگان منطقه شکار ممنوع سفیدکوه و آرسک به صورت نمودار رسم شده است (شکل‌های ۶، ۷ و ۸). براساس این مطالعه تنوع زیراسته سوسماران (Sauria) در این منطقه از مارها کم‌تر است.

منطقه شکار ممنوع سفیدکوه و آرسک شهرستان دامغان که یک منطقه نیمه‌بیابانی و نیمه‌کوهستانی می‌باشد از نظر فون خزنده غنی است. در جستجوی ما در این منطقه از راسته لاک‌پشت‌ها هیچ گونه‌ای مشاهده نشد اما مردم محلی به مشاهده لاک‌پشت خشک‌زی (*Testudo horsfieldi*) اشاره داشتند. در طی مدت تحقیق ۹۳ نمونه

جدول ۱: فهرست خزندگان شناسایی شده در منطقه شکار ممنوع سفیدکوه و آرسک دامغان

راسته	خانواده	زیرخانواده	نام علمی گونه / زیرگونه	نام فارسی گونه / زیرگونه	تعداد
Serpentes	Colubridae	Colubrinae	<i>Eirenis collaris collaris</i>	مار کوتوله طوقدار	۱
		Colubrinae	<i>Hemorrhois ravergieri</i>	مار پلنگی	۴
		Colubrinae	<i>Platycephalus karelini</i>	مار خالدار	۲
		Colubrinae	<i>Platycephalus najadum najadum</i>	قمچه مار	۴
		Colubrinae	<i>Platycephalus ventromaculatus ventromaculatus</i>	مار دستی	۵
		Colubrinae	<i>Telescopus fallax iberus</i>	سوسن مار	۳
		Natricinae	<i>Natrix natrix persa</i>	مار آبی	۳
		Natricinae	<i>Natrix tessellata</i>	مار چلیپر	۷
	Viperidae	Viperinae	<i>Pseudocerastes persicus</i>	مار شاخدار	۳
		Viperinae	<i>Macrovipera lebetina obtusa</i>	گرزه مار	۶
Sauria	Agamidae	Agaminae	<i>Paralaudakia caucasia</i>	آگامای قفقازی	۶
		Agaminae	<i>Trapelus agilis agilis</i>	آگامای چابک	۷
	Gekkonidae		<i>Tenuidactylus caspius caspius</i>	گکوی انگشت خمیده خزری	۱۵
	Lacertidae		<i>Eremias persica</i>	لاسرتای ایرانی	۸
			<i>Eremias velox velox</i>	لاسرتای آسیای مرکزی	۱۲
			<i>Mesalina watsonana</i>	سوسمار دم دراز ایرانی	۴
	Scincidae	Mabuyinae	<i>Heremites aurata transcaucasica</i>	اسکینک علفزار ماورای قفقازی	۳

شکل ۳: تصاویر گونه‌های موجود در منطقه شکار ممنوع سفیدکوه آرسک (عکس‌ها از سهیل سامی و رضا بابائی سواسری)

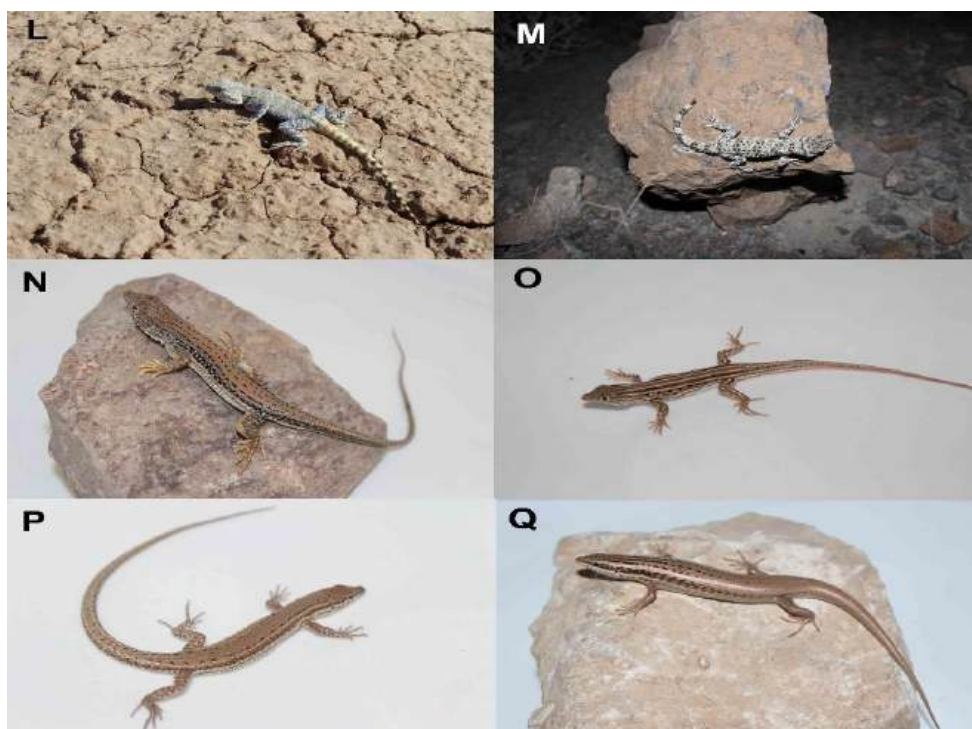
A: *Eirenis collaris collaris*; B: *Hemorrhois ravergieri*; C: *Platycephalus karelini*; D: *Platycephalus najadum najadum*; E: *Platycephalus ventromaculatus ventromaculatus*

شکل ۴: تصاویر گونه‌های موجود در منطقه شکار ممنوع سفید کوه آرسک (عکس‌ها از: رضا بابائی سواسری)

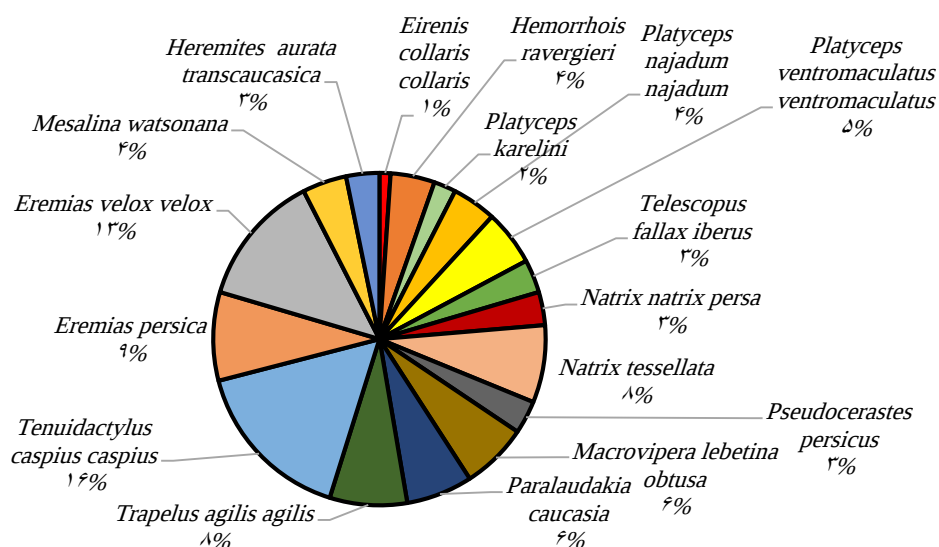
F: *Telescopus fallax iberus*; G: *Natrix natrix persa*; H: *Natrix tessellata*; I: Juvenile *Pseudocerastes persicus*; J: *Macrovipera lebetina obtusa*; K: *Paralaudakia caucasia*

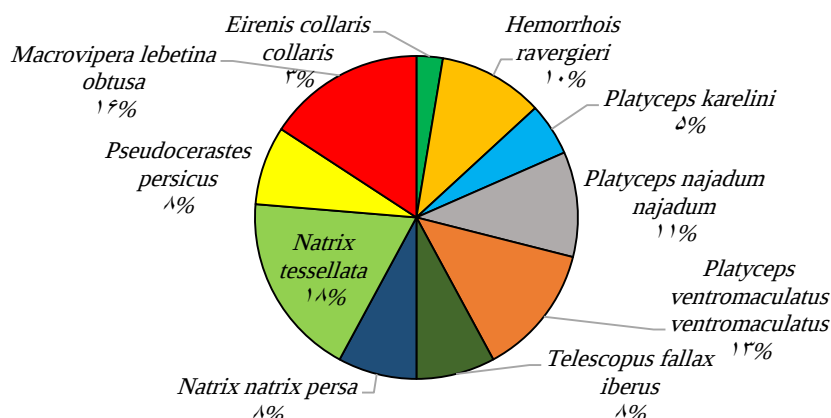
شکل ۵: تصاویر گونه‌های موجود در منطقه شکار ممنوع سفید کوه آرسک (عکس‌ها از: رضا بابائی سواسری)

L: *Trapelus agilis agilis*; M: *Tenuidactylus caspius caspius*; N: *Eremias persica*; O: Juvenile *Eremias velox velox*; P: *Mesalina watsonana*; Q: *Heremites aurata transcaucasica*

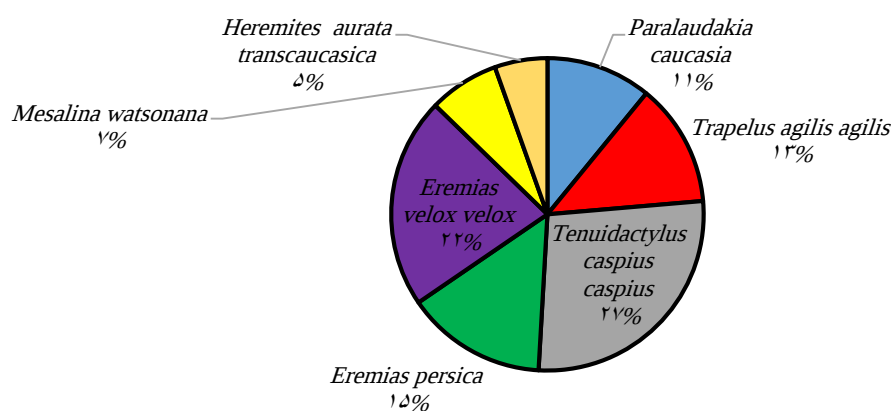

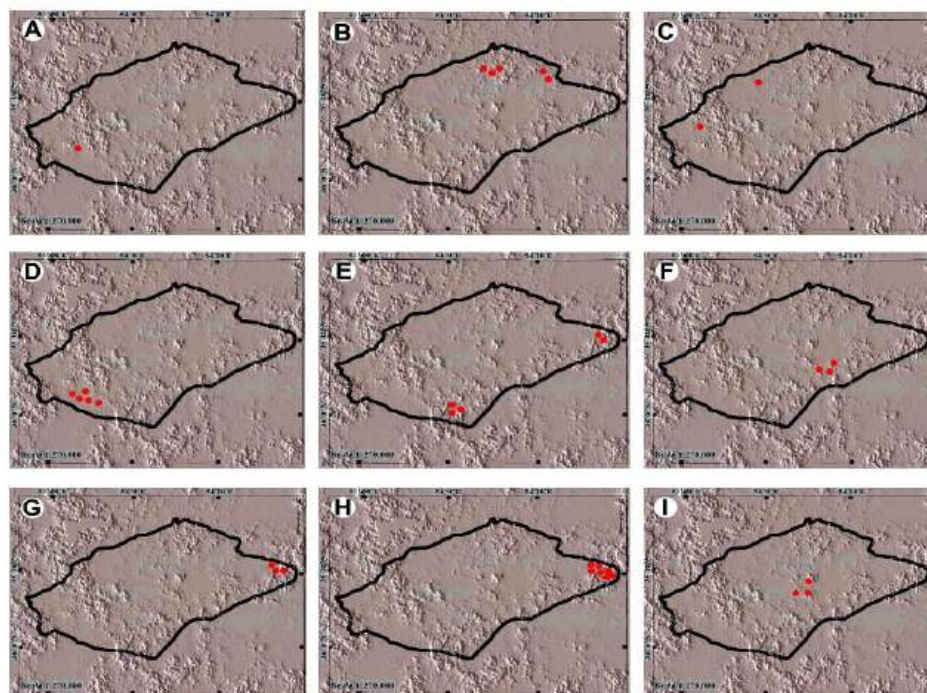
شکل ۶: نمودار فراوانی کل خزندگان جمع آوری شده منطقه شکار ممنوع سفیدکوه و آرسک (تعداد: ۹۳)

شکل ۷: نمودار فراوانی مارهای جمع آوری شده منطقه شکار ممنوع سفیدکوه و آرسک (تعداد: ۳۸)

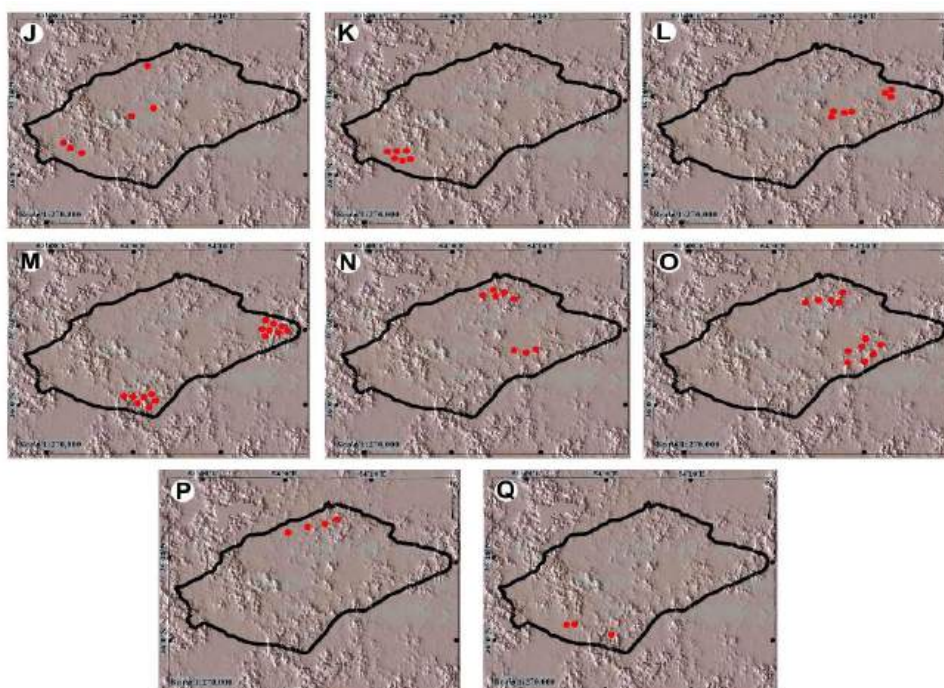

شکل ۸: نمودار فراوانی سوسمارهای منطقه شکار ممنوع سفیدکوه و آرسک (تعداد: ۵۵)

شکل ۹: پراکندگی مارها در منطقه شکار ممنوع سفید کوه و آرسک

A: *Eirenis collaris collaris*; B: *Hemorrhois ravergieri*; C: *Platycephalus karelini*; D: *Platycephalus najadum najadum*; E: *Platycephalus ventromaculatus ventromaculatus*; F: *Telescopus fallax iberus*; G: *Natrix natrix persa*; H) *Natrix tessellata*; I: *Pseudocerastes persicus*.

شکل ۱۰: پراکندگی سوسمارها در منطقه شکار ممنوع سفید کوه و آرسک

J: *Macrovipera lebetina obtusa*; K: *Paralaudakia caucasia*; L: *Trapelus agilis agilis*; M: *Tenuidactylus caspius caspius*; N: *Eremias persica*; O: *Eremias velox velox*; P: *Mesalina watsonana*; Q: *Heremites aurata transcaucasica*

بحث

بر طبق چک لیست خزندگان و دوزیستان ایران در سال ۲۰۰۸، سوسمارهای ایران بیش از ۱۲۵ گونه متعلق به ۸ خانواده و ۳۶ جنس است و مارهای ایران دارای ۷۹ گونه متعلق به ۶ خانواده و ۳۶ جنس می باشد (Rastegar-Pouyani و همکاران، ۲۰۰۸). در چک لیست ۲۰۱۵، خزندگان ایران دارای ۲۴۱ گونه شامل: ۱ گونه تمساح، ۱ گونه کرم سوسمار، ۱۴۸ گونه سوسمار، ۷۹ گونه مار و ۱۲ گونه لاک پشت می باشد (Safaei-Mahroo، ۲۰۱۵). آخرین تعداد گونه های گزارش شده از سوسمارهای ایران تا سال ۲۰۱۶، ۱۵۲ گونه، متعلق به ۴۳ جنس و ۱۰ خانواده می باشد (Nasrabadi و همکاران، ۲۰۱۷). این نشان می دهد که ایران از تنوع بالایی از خزندگان به ویژه سوسمارها برخوردار است و در فاصله زمانی اندک گونه های جدیدی بر چک لیست اضافه شده است. در این تحقیق ۱۷ گونه خزنده از ۲ زیرراسته، شش خانواده و ۱۳ جنس شناسایی شد (جدول ۱) که ۱۰ گونه مربوط به زیرراسته مارها و ۷ گونه مربوط به زیرراسته سوسمارها می باشد. بر این اساس می توان گفت منطقه شکار ممنوع سفیدکوه و آرسک از تنوع خوبی از خزندگان برخوردار است. از بین مارها بیشترین تعداد نمونه ها مربوط به گونه (*Natrix tessellata*) با ۷ نمونه و کمترین آن مربوط به (*Eirenis collaris collaris*) با ۱ نمونه می باشد (شکل ۷). از زیرراسته سوسماران بیشترین تعداد نمونه ها مربوط به (*Tenuidactylus caspius caspius*) با ۱۵ نمونه و کمترین تعداد مربوط به (*Heremites aurata transcaucasica*) با ۳ نمونه می باشد (شکل ۸).

جنس *Eirenis* از ۴ زیرجنس تشکیل شده است: *Eirenis pseudocyclophis*، *Eoseirenis* و *Pediophis* (Nagy و همکاران، ۲۰۰۳) که *Eirenis collaris collaris* در زیرجنس *Pediophis* قرار دارد (Safaei-Mahroo و همکاران، ۲۰۱۵). در جنوب غربی منطقه در یک ناحیه کوهستانی با تخته سنگ های بزرگ زیست می کند. جمعیت این گونه شبزی در این منطقه بسیار کمیاب است و فقط یک نمونه از این گونه مشاهده شد. این نمونه در اطراف یک صخره که دارای پوشش غالب بوته ای بود فعالیت می نمود (شکل ۳، A).

نام علمی *Hemorrhois ravergeri* در کتاب مارهای ایران *Coluber ravergeri* بوده (لطیفی، ۱۳۷۹) ولی در چک لیست های جدید با نام *Hemorrhois ravergeri* نامگذاری می شود (Rastegar-Pouyani و همکاران، ۲۰۰۸؛ Safaei-Mahroo و همکاران، ۲۰۱۵؛ Uetz و Hosek، ۲۰۱۶). در قسمت شمال و شمال شرقی منطقه شکار ممنوع در دامنه کوه ها و دشت ها یافت شد. هنگام احساس خطر صدای هیس هیس از خود تولید کرده و به صورت مکرر حمله می کند (شکل ۳، B).

در کتاب مارهای ایران گونه *Platyceps karelini* نیز در جنس *Coluber* قرار دارد (لطیفی، ۱۳۷۹) و در حال حاضر با نام *Platyceps karelini* شناخته می شود (Rastegar-Pouyani و همکاران، ۲۰۰۸؛ Safaei-Mahroo و همکاران، ۲۰۱۵؛ Uetz و Hosek، ۲۰۱۶). در قسمت غرب و شمال غربی منطقه در دشت کم ارتفاع همراه با سنگریزه یافت می شود. مار نسبتاً سریع بوده و در مواجهه با انسان به سرعت می گریزد (شکل ۳، C).

Platyceps najadum najadum دارای بدن استوانه ای شکل، سر باریک و پوزه برجسته است. قسمت قدامی بدن زیتونی روشن با خال های قهوه ای تیره و قسمت تحتانی بدن سبز زیتونی و بدون نقش و نگار، سطح زیرین بدن سفید یکنواخت است. این مار که قمچه مار نامیده می شود، در جنس *Coluber* قرار داشت (لطیفی، ۱۳۷۹) ولی اکنون در جنس *Platyceps* قرار می گیرد (Rastegar-Pouyani و همکاران، ۲۰۰۸؛ Safaei-Mahroo و همکاران، ۲۰۱۵؛ Uetz و Hosek، ۲۰۱۶). در قسمت جنوب غربی منطقه در علفزارها، باغ ها نزدیک منابع آبی زندگی می کند. حرکت سریعی دارد و از درختان به راحتی بالا می رود. بیش تر در میان علفزارهای نزدیک منابع آبی فعالیت می کند (شکل ۳، D).

Platyceps ventromaculatus ventromaculatus نیز در کتاب مارهای ایران در جنس *Coluber* قرار داشت (لطیفی، ۱۳۷۹) و اکنون نام آن تغییر کرده و در جنس *Platyceps* قرار دارد (Rastegar-Pouyani و همکاران، ۲۰۰۸؛ Safaei-Mahroo و همکاران، ۲۰۱۵؛ Uetz و Hosek، ۲۰۱۶). در قسمت شمال شرقی و جنوب منطقه در کوه ها و دشت ها قابل دسترسی است. حرکت سریعی دارد و در هنگام احساس خطر به سرعت به لای شکاف صخره ها می رود (شکل ۳، E). *Telescopus fallax iberus* از مارهای نیمه سمی است (لطیفی، ۱۳۷۹). در شرق منطقه در کوه پایه های صخره ای و سنگریزه ای زیست می کند. از صخره های عمودی به راحتی بالا می رود و در هنگام احساس خطر همانند افعی ها بدن خود را جمع کرده، سر خود را به منظور گاز گرفتن پرتاب می کند (شکل ۴، F).

Natrix tessellata و *Natrix natrix persa* مارها مدتی در خانواده مجزایی به نام *Natricidae* قرار گرفت (Smid و همکاران، ۲۰۱۴؛ Safaei-Mahroo و همکاران، ۲۰۱۵) ولی اکنون در خانواده *Colubridae* و در زیرخانواده *Natricinae* قرار دارند (Uetz و Hosek، ۲۰۱۶). نقش این مارها در کنترل جوندگان و حیوانات موزی مانند موش ها در تنظیم اکوسیستم حائز اهمیت می باشد. بنابراین از جانوران مفید طبیعت محسوب شده و به بخش کشاورزی کمک شایانی می کند (Areste، ۲۰۰۳) (شکل ۴، G و H).

را نشان می‌دهد و ثابت می‌کند مناسب جایگاه جنس می‌باشد (Bauer و همکاران، ۲۰۱۳) (شکل ۵، M).

Eremias persica و *Eremias velox velox* در خانواده Lacertidae قرار دارند. در شمال و شرق منطقه در دشت‌ها، تپه‌ماهورها و کوهپایه‌ها با بستر رسی، سنگریزه، شنی یا ترکیبی از آن‌ها زندگی می‌کنند. از سرعت بالایی برخوردارند. در حفره‌های پایه بوته‌ها مخفی می‌شوند. فعالیت آنان اکثراً در اطراف بوته‌هاست. گونه *E. persica* زمانی که روی ماسه‌های داغ مکث می‌کند یک دست و یک پای خود را به صورت ضربدری بالا نگه می‌دارد تا گرمای کم‌تری از زمین دریافت کند (شکل ۵، N و O).

در گونه *Mesalina watsonana* سطح فوقانی بدن مایل به خاکستری، نقاط سفید کوچک با حاشیه سیاه روی پهلوها دارد، ناحیه شکمی سفید می‌باشد. در قسمت شمال و شمال‌غربی منطقه، در خاک‌های سفت، کوهپایه‌ها و هم‌چنین در رسوبات سنگ‌دانه‌ای و رسی می‌توان یافت (شکل ۵، P).

در گذشته نام علمی آن *Heremites aurata transcaucasica* در گذشته نام علمی آن *Trachylepis aurata transcaucasica* بوده (Rastegar-Pouyani و همکاران، ۲۰۰۸؛ Safaei-Mahroo و همکاران، ۲۰۱۵) اما هم‌اکنون نام جنس آن *Heremites* می‌باشد (Nasrabadi و همکاران، ۲۰۱۷). در خانواده Scincidae قرار دارد (شکل ۵، Q).

منابع

۱. محیط زیست شهرستان دامغان، ۱۳۹۲. راهنمای منطقه شکار ممنوع سفید کوه و آرسک.
۲. لطیفی، م.، ۱۳۷۹. مارهای ایران، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست. ۴۷۸ صفحه.
۳. رستگارپویانی، ن.؛ جوهری، م. و رستگارپویانی، ا.، ۱۳۸۶. راهنمای صحرایی خزندگان ایران. جلد اول. چاپ دوم. انتشارات دانشگاه رازی. ۲۹۸ صفحه.
۴. Anderson, S.C., 1963. Amphibians and Reptiles from Iran. California Academy of Science. Vol. 31, pp: 417-498.
۵. Anderson, S.C., 1999. The Lizards of Iran. Oxford, Ohio.
۶. Anderson, S.C., 1974. Preliminary key to the turtles, lizards and amphibians of Iran. Fieldiana Zoology, Chicago, USA. pp: 27-44.
۷. Arete, M.; and Cebrian, R., 2003. Snakes of the World, Sterling Publication. 256 p.
۸. Bauer, A.M.; Masroor, R.; Titus-Mcquillan, J.; Heinicke, M.P.; Daza, J.D. and Jackman, T.R., 2013. A preliminary phylogeny of the Palearctic naked-toed geckos (Reptilia: Squamata: Gekkonidae) with taxonomic implications. Zootaxa. Vol. 3599, pp: 301-324.
۹. Nagy, Z.T.; Schmidtler, J.F.; Joger, U. and Wink, M., 2003. Systematik der Zwergnattern (Reptilia:

پراکنش *Pseudocerastes persicus* در استان‌های هرمزگان، سیستان و بلوچستان، کرمان، یزد، خراسان جنوبی، خراسان رضوی، خراسان شمالی، سمنان، تهران، قم، مرکزی، زنجان، اصفهان، فارس، کرمانشاه، ایلام و خوزستان می‌باشد (Safaei-Mahroo و همکاران، ۲۰۱۵). در قسمت مرکزی منطقه، در کوهپایه‌ها همراه با سنگریزه و شن دیده شد. در تمام نمونه‌های مشاهده شده از این گونه در یک نقطه کمین کرده و در انتظار شکار می‌ماند، مار مهاجمی نیست (شکل ۴، I).

Macrovipera lebetina obtusa از زیرخانواده Viperinae است. در ناحیه کوهستانی، صخره‌ای بین دره‌ها و در اطراف قنات یافت شد. مار خشن با بدن قوی است. برای شکار جوندگان به درون لانه آن‌ها می‌رود، رنگ بدن این نمونه همانند سنگ‌ها و خاک‌های اطراف زیستگاهش می‌باشد و بدین دلیل از استتار قوی برخوردار است (شکل ۴، J).

Paralaudakia caucasia در خانواده Agamidae قرار دارد و در گذشته با نام *Laudakia caucasia* شناخته می‌شد (Rastegar-Pouyani و همکاران، ۲۰۰۸) اما امروزه به نام *Paralaudakia caucasia* تغییر یافته است (Safaei-Mahroo، ۲۰۱۵؛ Uetz و Hosek، ۲۰۱۶). روی صخره‌ها و سنگ‌های بزرگ فعالیت می‌کند و به محض احساس خطر به لای شکاف صخره‌ها یا زیر سنگ‌ها می‌رود. نابالغ‌ها روی دیوارهای سنگی یا کاه‌گلی خانه‌ها فعالیت می‌کنند و موقع احساس خطر روی دست‌های خود حرکتی شبیه به شنا رفتن را انجام می‌دهد (شکل ۴، K).

Trapelus agilis agilis در شرق و شمال‌شرقی منطقه، در دشت‌های شنی، ماسه‌ای، حاشیه و دامنه کوه‌ها، اغلب روی برآمدگی‌ها و بوته‌ها می‌نشینند. اغلب از بوته‌ها بالا می‌رود و یا روی تپه‌ها و تخته سنگ‌ها می‌نشینند طوری که دست‌ها و سر و گردن را به سمت بالا نگه می‌دارد. معمولاً هنگام فرار از دست شکارچی به داخل بوته‌ها می‌رود، چند بار مشاهده شد که شب‌ها در دشت‌های باز و ناهمواری‌های فاقد پوشش گیاهی می‌خوابد (شکل ۵، L).

Tenuidactylus caspius caspius در فون سوسمارهای ایران جنس *Tenuidactylus* را عضوی از جنس *Cyrtopodion* می‌دانستند (Anderson، ۱۹۹۹؛ Rastegar-Pouyani و همکاران، ۲۰۰۸؛ رستگارپویانی و همکاران، ۱۳۸۶).

جنس *Tenuidactylus* در گذشته در بعضی از منابع به عنوان زیرجنس نیز استفاده می‌شد (Golubev و Szczerbak، ۱۹۹۶؛ Smid و همکاران، ۲۰۱۴). مطالعات فیلوژنتیک اخیر جدایی *Tenuidactylus*

- Colubridae: *Eirenis*) und verwandter Gruppen anhand von DNA-Sequenzen und morphologischen Daten. Salamandra Bonn. Vol. 39, pp: 149-168.
۱۰. Nasrabadi, R.; Rastegar-Pouyani, N.; Rastegar-Pouyani, E. and Gharzi, A., 2017. A revised key to the lizards of Iran (Reptilia: Squamata: Lacertilia). Zootaxa. Vol. 4227, pp: 431-443.
 ۱۱. Rastegar-Pouyani, N.; Kami, H.G.; Rajabzadeh, M.; Shafiei, S. and Anderson, S.C., 2008. Annotated checklist of amphibians and reptiles of Iran. Iranian Journal of Animal Biosystematics. Vol. 4, No. 1, pp: 43-66.
 ۱۲. Safaei-Mahroo, B.; Ghaffari, H.; Fahimi, H.; Broomand, S.; Yazdani, M.; Najafi Majd, E.; Hosseini Yousefkhani, S.S.; Rezazadeh, E.; Hosseinzadeh, M.S.; Nasrabadi, R.; Rajabizadeh, M.; Mashayekhi, M.; Motesharei, A.; Naderi, A. and Kazemi, S.M., 2015. The Herpetofauna of Iran: Checklist of Taxonomy, Distribution and Conservation Status. Asian Herpetological Research, Vol. 6, No. 4, pp: 257-290.
 ۱۳. Smid, J.; Moravec, J.; Kodym, P.; Kratochvil, L.; Hosseini Yousefkhani, S.; Rastegar-Pouyani, E. and Frynta, D., 2014. Annotated checklist and distribution of the lizards of Iran. Zootaxa. Vol. 3855, No. 1, pp: 001-097.
 ۱۴. Szczerbak, N.N. and Golubev, M.L., 1996. Gecko fauna of the USSR and contiguous regions. Society for the Study of Amphibians and Reptiles, Ithaca, New York. 233 p.
 ۱۵. Uetz, P. and Hosek, J., 2016. The reptile database. Accessible at <http://www.reptile-database.org>.

